

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27^{ΗΣ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1989

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΣΟΛΩΝΟΣ ΚΥΔΩΝΙΑΤΟΥ

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΗΣ 28^{ΗΣ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΣΟΛΩΝΟΣ Π. ΚΥΔΩΝΙΑΤΟΥ

Σύσσωμος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐορτάζει σήμερον τὴν ἐπέτειον τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940, ἡ ὁποία θεωρεῖται ἰσαξία τῆς 25ης Μαρτίου 1821.

Τοῦτο, διότι ἡ μὲν δευτέρα, τοῦ '21, εἶχε μᾶλλον τοπικὸν χαρακτῆρα, ἐνῶ ἡ τοῦ '40, ἔχει κοσμοϊστορικόν.

Δυστυχῶς αὐτὸ τὸ παρεῖδον ὅχι μόνον οἱ ξένοι καὶ μάλιστα ὅσοι ὠφελήθηκαν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες.

Ἀλλ' ἂς ἐνθυμηθοῦμε ὀλίγον τὰ γεγονότα.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1940 ὁ πανίσχυρος Ἀξων εἶχεν ὑποτάξει ἢ ἐξουδετερώσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Εὐρώπην, ἥτοι πλέον τῶν 15 κρατῶν.

Αἱ σιδηρόφρακτοι στρατιαί του ἐθεωροῦντο ἀήττητοι. Μέσα στὸ παγκόσμιον αὐτὸ σκοτάδι, ἡ μικρὰ Ἑλλάς μὲ τὰς νίκας τῆς εἰς Ἀλβανίαν ἔφερε τὴν πρώτην ἀκτῖνα φωτός, τὴν πρώτην ἀνοιξιν εἰς τὴν κατὰ πληκτον, ὑπόδουλον καὶ ἀγωνιῶσαν Ἀνθρωπότητα.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως εἶναι ἡ συνέχεια.

Ἀναγκασθεῖσα ἡ Γερμανία νὰ παρέμβῃ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, τὴν 5ην Ἀπριλίου 1941, καθυστέρησε μέχρι τῆς 28ης Ἰουνίου τὴν ἐπίθεσιν τῆς «Μπαρμπαρόσα» κατὰ τῆς Ρωσσίας, εἰς τρόπον ὥστε αἱ στρατιαί τῆς νὰ φθάσουν ἔμπροσθεν τοῦ Στάλινγκραντ, μόλις τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, μαζί μὲ τὸν χειμῶνα.

Ἐκεῖ στὸ Στάλινγκραντ, χάρις στὴν καθυστέρησιν αὐτὴν, μὲ τὴν ἥτταν τῆς Γερμανίας, ἥλλαξεν ἡ τύχη τοῦ πολέμου.

Εἶναι λυπηρὸν καὶ ἀπαράδεκτον ἡ ἀναγνώρισις τῆς τεραστίας αὐτῆς συμβολῆς τῆς Ἑλλάδος νὰ διαστρέφεται ἢ νὰ ἀγνοῖται ἀπὸ τοὺς τότε Συμμάχους μας, ἀλλὰ δυστυχῶς νὰ παραμελῇται καὶ ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας.

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἱστορίας μας, θεωρῶ καθῆκον μας νὰ καταδικάσωμεν αὐτὴν τὴν παράλειψιν καὶ νὰ ἀπαιτήσωμεν ἀναγνώρισιν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς προσφορᾶς μας αὐτῆς, ἐφαμύλλου π.χ. τῆς ἀποβάσεως εἰς Νορμανδίαν, ἡ ὁποία ἄνευ τῆς πρώτης θὰ ἦτο ἄσκοπος ἢ δὲν θὰ ἐπετύγχανε.

Ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καλῶ ὅλους τοὺς Ἕλληνας Ἱστορικοὺς καὶ ὄχι μόνον τοὺς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐργαζομένους· καλῶ ἀκόμη τοὺς Δημοσιογράφους, τοὺς Ἱστοριοδίφας, τοὺς Χρονογράφους καὶ πάντα Ἕλληνα, νὰ ἐγκύψουν εἰς τὸ μέγα αὐτὸ ἐπίτευγμα τοῦ ἔθνους μας, νὰ μὴ τὸ λησμονοῦν ποτέ, ἀλλὰ νὰ τὸ διαλαλοῦν καὶ νὰ τὸ διακηρύσσον, εἰς κάθε ἐδκαιρίαν, τόσον ἐνώπιον τῶν ξένων, ὅσον καὶ μεταξύ των, εἰς τρόπον ὥστε ζωογόνα ἐθνικὰ ἰδανικὰ νὰ πλημμυρίζουν τὸ πνεῦμα των.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν εἶναι τέμενος τοῦ πνεύματος· γεραίρει ἄρα πρώτιστα ὅ,τι ἀποτελεῖ αὐθεντικὴ ἔκφρασις τοῦ πνεύματος· δὲν εἶναι ὅμως ἄμοιρη ἐνδιαφέροντος γιὰ τὰ πεπρωμένα τοῦ ἔθνους ἢ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ ἡ τρισένδοξη, ἄλλωστε, πρωτόνυμη Ἀκαδημία, ἡ καθιδρυμένη ἀπὸ τὸν ὑπατο φιλόσοφο, ἡ μοναδικὴ σὲ πνευματικὴ μεγαλουργία, ὁδηγητικὴ ἕως σήμερα τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν ἦταν ἀπλῶς Ἰδρυμα δημιουργικῆς πνευματικότητος, ἀλλὰ παράλληλα, ὅσο τοῦλάχιστον ὑπῆρχε πολιτικὸς βίος ἐλεύθερος στὴν Ἑλλάδα, εἶχε μέλημα ἕμμονο τῇ συμβολῇ στὴν ἠθικὴ ἀνάπλασις τῆς κοινωνίας, τῶν Ἑλλήνων ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τῆς Οἰκουμένης.

Δὲν πρέπει ἄρα νὰ ξενίζει ὁ ἐπετειακὸς ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία

Ἰσθμίων ἐορτασμός τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940, ἡμέρας ἀπαρχῆς πολέμου γιὰ τὴν Ἑλλάδα· ὅσο καὶ ἂν ὁ πόλεμος εἶναι σύνολο φονικῶν πράξεων καὶ ἄλλων ἀπάνθρωπων καταστάσεων εἴτε καταστροφικῶν ἐγχειρημάτων.

Ἀρχαίῳθεν στὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξε ἀποτροπιασμός γιὰ τὸν πόλεμο. Ἐκφραστικώτατα, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα, εἶναι ὅσα διεκτραγωδεῖ ὁ ποιητῆς Ἡσίοδος γιὰ τὸ «σιδήρειον γένος» τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ὅσα γράφει ὁ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆς γιὰ τὴν ἠθικὴ πτώση τῶν ἀνθρώπων, ἀφότου «Ἄρης καὶ Κυδοιμός καὶ πᾶσα μάχη καὶ πολέμων ἀρχὴ κατέσχευεν», εἴτε γιὰ τὸν «ἀσυνήθεα χῶρον, ἔνθα φόνος τε Κότος τε καὶ ἄλλων ἔθνεα Κηρῶν, εἰς δὲ οἱ ἐμπεσόντες Ἄτης ἂν λειμῶνα κατὰ σκότος ἡλάσκουσιν». Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐπίσης ἡ προθανάτια δῆλωση τοῦ κορυφαίου πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Περικλέους, γιὰ ὅτι ὁ ἴδιος θεωρεῖ ὡς τὸ «κάλλιστον καὶ μέγιστον» ἐγκώμιο τοῦ βίου του: «οὐδεὶς δι' ἐμὲ τῶν πολιτῶν μέλαν ἱμάτιον περιβάλετο», δηλαδὴ καμιά οἰκογένεια τῶν Ἀθηναίων δὲν ἐπένθησεν ἐξ αἰτίας του, ἄρα δὲν ὑπῆρξε αὐτὸς ὑπαίτιος γιὰ τοὺς θανάτους πολιτῶν ὅσους εἶχεν ἐπιφέρει ὁ πόλεμος.

Ἀλλὰ ὑπῆρξε καὶ ἀνύμνηση τοῦ πολέμου στὴν ἐλληνικὴ γραμματεία. Ἡ ἀνύμνηση ὅμως αὐτὴ ἀντικείμενο εἶχε τὸ ἦθος μᾶλλον τῶν πολεμιστῶν καὶ ὄχι τὸν ἴδιο τὸν πόλεμο: τὴν ἀνδρεία μέχρις αὐτοθυσίας τῶν ἡρώων, καὶ μάλιστα ὄχι τοῦ οἰουδήποτε πολέμου, ἀλλὰ τοῦ δίκαιου, δηλαδὴ τοῦ ἀμυντικοῦ εἴτε ἀπελευθερωτικοῦ πολέμου. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ ὕμνου τῶν ἡρώων τῶν Θερμοπυλῶν ἀπὸ τὸν Σιμωνίδη, ὅπως καὶ τοῦ ὕμνου τῶν ἡρώων τῆς Σαλαμίνας ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο.

Πάντοτε ὅμως σύνδρομος τοῦ ὕμνου τῶν πολεμιστῶν ὑπάρχει καὶ ὁ θρῆνος τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου. Ὁ γνήσιος ποιητικὸς λόγος μὲ θέμα τὸν πόλεμο εἶναι πάντοτε ἡρωϊκός, ἀλλὰ καὶ πένθιμο ἐμβατήριον, καθὼς εὖστοχα τιτλοφόρησε ὁ Ἐλύτης, ἄξιος ποιητῆς, σύγχρονός μας, ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ παράδοση θρεμμένος, τὸ βαθύβλυστο ἔργο του «γιὰ τὸν χαμένο ἀνθυπολοχαγὸ τῆς Ἀλβανίας».

Ὁ πόλεμος, ὁ δίκαιος, εἶναι συνυφασμένος μὲ τὴν Ἱστορία τοῦ Νεώτερου Ἑλληνισμοῦ, καταξιωμένος στὴ συνείδηση τοῦ ὑπόδουλου Γένους καὶ ὕστερα τοῦ ἐλεύθερου Ἔθνους καὶ τῶν ἀλότητων Ἑλλήνων. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια μαρτυροῦν, καθὼς καὶ τὸ πολυθρύλητο σύνθημα «Ἐλευθερία ἢ θάνατος», συχνὰ βιωμένο βαθύψυχα. Καὶ ἡ καταξίωση ὅμως αὐτὴ δὲν αἶρει τὴ σύμφυση τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ὀλέθρου μὲ τὸν πιὸ δίκαιο ἔστω πόλεμο, ἄρα καὶ μὲ τὸν πόλεμο, θέμα τῆς σημερινῆς ἐπετειακῆς μνημοσύνης. Καὶ μόνο συμβαίνει, τὸ ἄσπιλο ἠθικὸ βάθρο τοῦ ἀμυντικοῦ αὐτοῦ πολέμου νὰ περιέχει στὴν ἱστορικὴ του ὑπόσταση κάτι ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ τὴ χάρη τοῦ πνεύματος. Γέννημα πνευματικότητος ὑπῆρξε ἡ ἀγόγγυστη πορεία τῆς γενεᾶς ἐκείνης τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸ πεδίο ἄμυνας τῆς ἐλευθερίας. Πηγὴ πνευματικότητος γιὰ τοὺς μεταγενέστερους εἶναι ὁ ἡρωϊσμός τους καὶ τὸ κατόρθωμά τους.

Ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ νόημα τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἱστορικοῦ γεγονότος ἔρχεται καὶ ἡ δικαίωση γιὰ τὴν ἀποφινὴ σύναξή μας στὴ γεραρὴ αὐτὴ αἶθουσα, Ἰδρύματος ἀφιερωμένου στὴ διακονία τοῦ πνεύματος.

Ἡ ἀποφινὴ σύναξη ἀποτελεῖ προπάντων εὐλοβικὸ μνημόσυνο τῶν ἡρώων τῆς ἐποποιΐας ἐκείνης.

Αὐτοὶ μὲ τὴν καρτερίαν τους καὶ μὲ τὴ θυσία τους ὄρθωσαν τὴν Ἑλλάδα στὴν ἐπαλξὴ τῆς Οἰκουμένης, φρουρὸ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐνταγμένοι στὸ μέγα ὄργιο τῆς φρίκης, τὸ σύμφυτο μὲ τὸν πόλεμο, ἔζησαν ἀπέραντες ἡμέρες καὶ νύχτες δοκιμασίας, ταγμένοι σὲ ἀπάνθρωπο τοπεῖο, ταλανισμένοι ἀπὸ κακουχίες ἄφατες, ἐκτεθειμένοι στὶς ἄρπυγες τοῦ θανάτου, ὑποβλημένοι στὶς ἐρινύες τοῦ φόβου. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔπεσαν τότε γιὰ πάντα, ἔχασαν πρόωρα τὴ συμμετοχὴ στὸ ἐξαίσιον θαῦμα τῆς ζωῆς καὶ βύθισαν τὶς οἰκογένειές τους σὲ πένθος βαρύτατο. Ὁ ἀναλογισμὸς τῆς μοίρας τους, μεταρσιώνεται σὲ χῶρο ὑπερβατικὸ, ἄχραντο ἀπὸ ἀνθρώπινες μικρότητες, ὅσο ἔχομε γνήσια ἐπίγνωση τοῦ κατορθωμένου μὲ τὴ θυσία τους ἠθικοῦ τροπαίου, κρίσιμου γιὰ τὴ σωτηρίαν τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐθνῶν.

Ἡ ἐλευθερία τῶν ἐθνῶν δὲν συμπίπτει μὲ τὴν ἐλευθερίαν ὡς ὑπαρ-

ξιακή ἀρχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ριζική αὐτὴ ἐλευθερία, ἡ συστατική τοῦ ἀνθρώπου, ἡ διαχωριστική του ἀπὸ τὰ ζῶα, εἶναι κάτι αὐτόθετο καὶ ἀκατάλυτο· σὲ βαθμὸ ἀπλῶς ἐνέργειάς της καὶ σὲ ποιότητα μόνο τῶν ἔργων της παραλλάσσει ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν χρειάζεται διεκδίκηση εἴτε ὑπεράσπιση ἢ ἐλευθερία ὡς ὑπαρξιακὴ ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ φυλακισμένος τυχόν, καὶ ὑποκείμενος σὲ ὅποιους ἐπηρεασμοὺς ἢ ἐξαναγκασμούς, δὲν παύει ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι ριζικὰ ἐλεύθερος. Γιὰ νὰ βλαστήσει ὅμως ἡ ἐλευθερία πρὸς ἀνάπτυξη καὶ ν' ἀποδόσει ὡς πηγὴ εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή ζωῆς μὲ ἄξια δράση ἢ καὶ μὲ δημιουργία ὑπερατομική, χρειάζεται πάντοτε καὶ τὴ θετική συμβολὴ τῆς κοινωνίας, ἐφικτὴ μόνο ἢ ἔστω κατ' ἐξοχὴν μὲ τὴν ὀρθὴ καὶ ἄρτια διάρθρωση τῆς κοινωνίας, δηλαδή πρῶτιστα ὡς πολιτικῆς κοινωνίας ἐλεύθερου ἔθνους καὶ ἐλεύθερου λαοῦ.

Συμβαίνει, ὅντως, ἡ ἐλευθερία τῶν ἐθνῶν, ὅσο ὑπάρχει στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο τῆς Ἱστορίας, νὰ πραγματώνεται ἀκέραια ὡς πολιτικὴ ἐλευθερία τῶν λαῶν, δηλαδή ὡς αὐτοκαθορισμὸς ἀπὸ τὸν κάθε λαὸ τῆς δομῆς καὶ τῆς λειτουργίας τῆς πολιτείας του. Καὶ ἀκριβῶς ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία τῶν λαῶν ἦταν σὲ θανάσιμο κίνδυνο τὸ 1940.

Τότε, ἀντίκρυ στὴν πλημμυρίδα τιτανικῶν δυνάμεων ἀδυσώπητων, ἀπτόητος ὁ ἐλληνικὸς λαός, προσηλωμένος στὸ καθῆκον του ὡς πρωτοῦρῳα τῆς ἐλευθερίας, ἄθλησε μὲ ὑπέροχη ἐπίδοση καὶ ἀντιρῶθιμισε τὴν πορεία τῆς Ἱστορίας.

Τὴν 28η Ὀκτωβρίου 1940, ἡ προοπτικὴ τῆς Ἱστορίας ἦταν ὅσο ποτὲ ζοφερή. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶχαν ὑποδουλωθεῖ ἢ φαίνονταν ἔτοιμοι νὰ ὑποκύβουν στὸ φάσγανο τῆς ἀκράτητης βίας. Ἡ φυλετικὴ ἀλαζονεία τοῦ προβαλλόμενου ὡς «λαοῦ τῶν κυρίων», δηλαδή τῆς χλευαστικῆς τοῦ Δικαίου ἀνταρχικῆς πρωτοπορίας του, μὲ τὴν ἐπὶ κλησὶν ἀξιώσεων, ἀπτόκων δῆθεν τοῦ γεωπολιτικοῦ δόγματος ἢ καὶ τῆς διαλεκτικῆς τῆς Ἱστορίας, ὀργίαζε μὲ βαρύνδοπο ρυθμὸ θριάμβου. Ἡ μείζων Γερμανία σάρωνε τὰ σύνορα τῶν ἡπειρωτικῶν ἐπικρατειῶν, ἀπειλοῦσε τὴν ὑπόστασι τῆς θαλασσοκράτειρας,

προχωροῦσε ἀκάθεκτη πρὸς τὴν κοσμοκρατορία, καὶ πρὸς τὴν κοσμοϊστορικὴ ἐγκαθίδρυση, ὅπως διακήρυχνε, καινούργιας ἐποχῆς, σφραγισμένης ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἐμπνευσμένου ἀρχηγοῦ του.

Εἶναι καὶ σήμερα συνταρακτικὸ τὸ θέαμα τῆς ἀλληλουχίας τῶν γεγονότων, ὅσα ὁδήγησαν τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὴν ἀλλοφροσύνη ἐκείνη. Καὶ εἶναι τραγικὸ δίδαγμα, ἡ ὀλέθρια συνέπεια τῆς ἀβελτηρίας τῶν δυτικο-εὐρωπαϊκῶν τότε κυβερνήσεων: τῆς ἡθικῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς πολιτικῆς μυωπίας ἀντίκρου στὸν ἀνερχόμενον ἐθνικοσοσιαλισμὸ, παρὰ τίς διακηρυγμένες ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐγκληματικὲς προθέσεις του.

Ἡ ψύχωση τοῦ ἀντικομμουνισμοῦ στὴν Εὐρώπῃ τοῦ μεσοπολέμου παρέχει ἴσως ἐξηγήση, πῶς ἔγινε ὥστε καὶ πολύπειροι πολιτικοὶ τῆς Ἀγγλίας ἀφέθηκαν νὰ βανκαλισθοῦν ἀπὸ τὴν ἑὼλη γνώμη, ὅτι ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ Γερμανία θὰ ἦταν προπάντων προπύργιο ἢ καὶ ἀνέξοδο στράτευμα στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀντικομμουνισμοῦ.

Κάποτε, ὅστερ' ἀπὸ τῇ ραγδαία ὑπερανάπτυξη τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τίς διαδοχικὲς, ὑπολογισμένες, πολιτικο-στρατηγικὲς προκλήσεις τοῦ Χίτλερ, οἱ Δυτικὲς Δυνάμεις ἄρχισαν νὰ κατανοοῦν τὸν μέγιστο κίνδυνο. Ἀλλὰ καὶ τότε οἱ ἀντιδράσεις τους ὑπῆρξαν βραδύρρυθμες καὶ ὑπο-τονικὲς. Ἀποτέλεσμα, ἡ ἀνετοιμασία τους σὲ οἰκτρὸ βαθμὸ, τὴν 2α Σεπτεμβρίου 1939, ὅταν κήρυσαν τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας. Ἐπακόλουθο τῆς ἀνετοιμασίας αὐτῆς, ἡ ἐξουθενωτικὴ τῶν κρατῶν καὶ ὑποδουλωτικὴ τῶν λαῶν ἀκατάσχετη προέλαση τῆς γερμανικῆς πολεμικῆς μηχανῆς τοὺς πρώτους δέκα μῆνες τοῦ πολέμου.

Ἐπὶ τέσσερους μῆνες, ὕστερα, ἡ Μεγάλῃ Βρεταννία, μόνη ἐμπόλεμη πρὸς τὸν Ἀξονα Βερολίνου-Ρώμης, ἀγωνιζόταν καὶ ἀγωνιοῦσε, μὲ πολὺ μικρὲς ἐλπίδες νὰ περισωθεῖ.

Στὴ ζοφερώτατη αὐτὴ ἀτμόσφαιρα τῆς Ἱστορίας σήμανε ἡ ὥρα τῆς μεγάλης δοκιμασίας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Παρεμβλήθηκε τότε ἡ ἄθλια ἐπιδίωξη τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας νὰ κατακτήσει ἐλληνικὰ ἐδάφη. Καὶ τὴν αὐγὴ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 ἐπίλεκτες μονάδες

τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ παραβίασαν τὰ βορειοδυτικὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ πλῆγμα ἦταν βαρύντατο. Μόλις εἶχε συνέλθει ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τὴν αἰμορραγία τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν ἐτῶν 1916 ἕως 1922, καὶ ἀπὸ τὸν συγκλονισμό τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ 1922.

Ἐξάλλου, καθεστὼς πολιτικῆς ἀνελευθερίας εἶχε ἀπὸ τὶς 4 Αὐγούστου 1936 ἐπιβληθεῖ στὴν Ἑλλάδα, μὲ συνέπεια εὐλογη τὰ συναισθήματα πικρίας τῆς μεγάλης μερίδας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἡ καὶ ψυχρότητας καὶ ἀκόμη ἐχθρότητας, πρὸς τὴν τότε Κυβέρνηση.

Καὶ ὅμως, ἀντίκρυ στὴν ἀπρόκλητη ἐπιδρομὴ τοῦ ἐχθροῦ, σφυρηλατήθηκε ἀκαριαῖα ἡ ἐθνικὴ ὁμοψυχία τῶν Ἑλλήνων. Ἀποδείχθηκε τότε ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἠθικὰ βαθύπλουτος καὶ πολιτικὰ ὑπερώριμος: Φάνηκε ἀνενδοίαστος νὰ ἐκπληρώσει ἀκέραια τὸ ἠθικὸ χρέος του, ὡς λαὸς προικισμένος μὲ τὰ πρωτοτόκια τῆς ἐλευθερίας, νὰ προασπίσει δηλαδὴ τὴν ἐθνικὴ ἐλευθερία του μέχρις ἐσχάτων, καὶ παράλληλα τὴν πολιτικὴν ἐλευθερία ὅλων τῶν λαῶν τῆς Οἰκουμένης. Ταυτόχρονα, ἔθεσε κάπως σὲ παρένθεση τὴν πολιτικὴ ἀντίθεσή του πρὸς τὴν τότε Κυβέρνηση, καὶ αὐθόρμητα πραγματοποιοῖσε ἄρρηκτη ὁμοφροσύνη γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ πατρίου ἐδάφους. Καὶ ὑπῆρξε ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ὁμοφροσύνη ἀνεξαίρετη, χωρὶς καμιὰ διαφωνία, καὶ τῶν πιὸ ἀντίθετων πρὸς τὴν Κυβέρνηση καὶ τῶν πιὸ σκληρὰ διωγμένων ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση πολιτῶν εἴτε κομμάτων.

Ὁ σεβασμὸς ἐξάλλου πρὸς τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια ἐπιβάλλει νὰ τονισθεῖ, ὅτι ἡ Κυβέρνηση ἐκείνη τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὥρα τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ, ἀνταποκρίθηκε θετικὰ στὶς διαθέσεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὅταν ἀρνήθηκε νὰ ὑποκύψει τὴν αὐγὴ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου στὸ ἰταλικὸ τηλεσίγγραφο, ἐξέφραζε τὴν ἀταλάντευτη βούληση τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, σύμφωνη μὲ τὶς ὑπαγορεύσεις τῆς ἠθικῆς κληρονομίας του: μεστῆς ἀπὸ ἡρωϊκὰς ἀρνήσεις ὑποταγῆς, ἄλλες στὴ σφαῖρα τοῦ μύθου, ὅπως τοῦ Προμηθέως καὶ τῆς Ἀντιγόνης, ἄλλες στὴ διάσταση τῆς Ἱστορίας, ὑψωμένες στὴ σφαῖρα τοῦ θρύλου, ὅπως τοῦ Λεωνίδα καὶ τοῦ Παλαιολόγου καὶ

ἀμέτρητων ἄλλων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεώτερης Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπιβάλλεται νὰ λεχθεῖ ἐπίσης, ὅτι ἡ Κυβέρνηση ἐκείνη, πολλαπλᾷ βλαπτικῇ, μὲ τὴν καταπάτηση τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν διάλυση τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Χώρας, δὲν ὀλιγόρησε ὅμως γιὰ τὴν ἐτοιμασία τῆς ἀμυνας τοῦ Ἕθνους, παρὰ τὶς σφαλερὲς προκαταλήψεις τῆς στρατηγικῆς τῆς ἕως τὴν ἀπόβαση τῶν Ἱταλῶν στὴν Ἀλβανία. Ἡ ἀμυντικὴ πολιτικὴ τῆς ἦταν στραμμένη, ἕως τότε, ἀποκλειστικὰ σχεδόν, πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Βουλγαρίας. Καὶ στὴ σειρὰ προτεραιότητος μεταξὺ ὁχυρώσεων καὶ ὀπλισμοῦ προτάχθηκαν οἱ ὁχυρώσεις. Ἡ συνέπεια ἦταν νὰ μὴ ἐπιδιωχθεῖ ἔγκαιρα καὶ νὰ μὴ συντελεσθεῖ ὁ ἐφοδιασμός τῶν ἐνόπλων δυνάμεων μὲ ἄρματα μάχης καὶ ἀεροπλάνα. Ἐν τῷ μεταξύ, ὅμως, συνεχιζόταν ἀποδοτικὰ ἡ ἐκπαίδευση ὀπλιτῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ὅπως εἶχε μεθοδευτεῖ ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις τῶν ἐτῶν 1923 ἕως 1935, καὶ πραγματοποιήθηκαν ἐπίσης κάποιες προμήθειες εἰδῶν πολεμικοῦ ὕλικου, ἐνῶ καὶ ὑπῆρχαν στὴ διάθεση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἀρκετὰ πολυβόλα καὶ ὀπλοπολυβόλα, πολλὰ πυροβόλα, κατάλληλα γιὰ ὄρεινὰ ἐδάφη, παραγγελμένα στὴν περίοδο 1925-1926, ὅταν κυβερνοῦσε τὴ Χώρα ὁ Θεόδωρος Πάγκαλος. Τὸ ἔθνος, ἄρα, στρατιωτικοτεχνικὰ ἦταν κάπως ἕτοιμο γιὰ τὴ μεγάλη δοκιμασία τοῦ 1940-1941, ἀλλὰ ὅχι ὅσο ἔπρεπε τότε προετοιμασμένο.

Ἀπὸ τὴν Ἀνοιξὴ τοῦ 1939, Κυβέρνηση καὶ Ἡγεσία τοῦ στρατοῦ ἄρχισαν νὰ ἀντιμετωπίζουν τὸ ἐνδεχόμενο ἐλληνο-ιταλικοῦ πολέμου. Ἡ Κυβέρνηση δὲν παρέλειψε τὰ διπλωματικὰ διαβήματα γιὰ τὴν ἀποτροπὴ του ἢ γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν καλότερων ὅρων διεξαγωγῆς του. Ἡ Ἡγεσία τοῦ στρατοῦ ἐπιχείρησε βελτίωση τῆς πολεμικῆς ἐτοιμότητος, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἀμυνα τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Στὶς 7 Ἀπριλίου 1939, ὅταν ἄρχισε ἡ ἀπόβαση τῶν Ἱταλῶν στὴν Ἀλβανία, ἡ Κυβέρνηση ἔδωσε ἐντολὴ στὴν ἐλληνικὴ πρεσβεία τοῦ Λονδίνου νὰ ἐκφράσει τὶς εὐλογες ἀνησυχίες τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν

Κυβέρνηση τῆς Μεγάλης Βρεταννίας. Στις 9 Ἀπριλίου ὁ Πρωθυπουργὸς γνωστοποίησε πρὸς τὸν Πρέσβυ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας τὴν ἀπόφαση γιὰ μέχρῃς ἐσχάτων ἀντίσταση τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον ἐπιδρομῆς τῶν Ἰταλῶν. Στις 10 Ἀπριλίου ὁ Ἰταλὸς ἐπιτετραμμένος μετέφερε στὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργὸ κατησυχαστικὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Μουσολίνι. Στις 13 Ἀπριλίου, Μεγάλη Βρεταννία καὶ Γαλλία δήλωσαν ὅτι παρέχουν ἐγγυήσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅπως καὶ πρὸς τὴν Ρουμανία. Στις 21 Αὐγούστου 1939, ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ διαβεβαιώσει πρὸς τὸν Πρέσβυ τῆς Ἰταλίας, ὅτι, ἂν ἡ Ἰταλία ἐπιχειρήσει νὰ προσβάλλει τὰ ζωτικὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ προπάντων τὴν ἑδαφικὴ της ἀκεραιότητα, ἡ Ἑλλὰς θὰ ὑπερασπισθεῖ τὴν τιμὴ της καὶ τὸ ἔδαφός της μέχρῃς ἐσχάτων.

Ἐν τῷ μεταξύ, καὶ μέχρι τὸν Ὀκτώβριον 1940, βελτιώθηκε ἡ κατάστασις πρὸς τὴν πολεμικὴ ἐτοιμότητα μὲ διάφορα μέτρα, ὅπως τὰ ἐξῆς: Δὲν ἀπολύθηκαν οἱ κανονικὰ στρατευμένοι, ἂν καὶ ἡ θητεία τους ἔληγε, ἔγιναν προσκλήσεις ἐφέδρων ἀξιωματικῶν πρὸς «μετεκπαίδευσιν» καὶ προσκλήσεις ἀγυμνάστων πρὸς ἐκγύμνασιν, ἐπιτελέσθησαν σποραδικαὲς ὀχυρώσεις πρὸς τὰ Ἑλληνο-αλβανικὰ σύνορα, ζητήθηκε πολεμικὸ ὕλικὸ ἀπὸ τῆς ἐγγυήτριες δυνάμεις, χωρὶς ὅμως ἀξιόλογη ἀνταπόκρισίν τους, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ 400 πολυβόλα καὶ 200 ὀπλοπολυβόλα, ὅσα ἔστειλε ἡ Γαλλία μὲ προτροπὴ τοῦ ἀρχιστρατήγου της, καὶ ἀκόμη, στοὺς τελευταίους μῆνες τῆς περιόδου, ἐπιστρατεύθηκαν μὲ ἀτομικὰς προσκλήσεις στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν ἡ 8η Μεραρχία Ἰωαννίνων καὶ ἡ 9η Μεραρχία Κοζάνης, ἡ φρουρὰ Κερκύρας καὶ ἡ 4η Ταξιαρχία πεζικοῦ.

Ὁ συγκρατημένος αὐτός, καὶ ὅσο τὸ δυνατόν ἀθόρυβος τρόπος τῆς ἀμυντικῆς προετοιμασίας ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ λόγους διπλωματικῆς διακριτικότητος, πρὸς ἀποφυγὴν παροχῆς ἀφορμῶν στὸν Μουσολίνι, ἀλλὰ ἴσως καὶ ἀπὸ λόγους ἄλλους.

Ὁ Ἰταλὸς ἀρχιστράτηγος πίστευε στὸν κεραινοβόλο πόλεμον καὶ σχεδίασε τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ μὲ στόχον ἅμεσον νὰ ἐξουθενώσει τὴν ἐλληνικὴν 8η μεραρχία στὴν Ἡπειρὸν καὶ προπάντων νὰ

εἰσδύσει διαμέσον τῆς Πίνδου, ὥστε νὰ καταλάβει σὲ δύο-τρεῖς ἡμέρες τὸ Μέτσοβο καὶ νὰ ξεχυθεῖ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας, νὰ φθάσει ἕως τὸ Αἰγαῖο, νὰ κόψει τὴν Ἑλλάδα στὰ δύο καὶ νὰ ματαιώσει τὴ γενικὴ ἐπιστράτευσή της. Οἱ ἄριστα ἐξοπλισμένες καὶ ἀσκημένες δυνάμεις του, μὲ τὴ συνδρομὴ καὶ τῆς ἰσχυρῆς ἀεροπορίας του, δικαιολογοῦσαν τὴν αἰσιοδοξία καὶ τὴν τόλμη του, καθὼς μάλιστα οἱ ἀντίκρου τους ἐλληνικὲς δυνάμεις, στὴν κρίσιμη πρώτη ἐβδομάδα τουλάχιστον, ἦταν ὑποδιέστερες κατὰ πολὺ καὶ σὲ ἀριθμὸ καὶ σὲ ὅπλισμό.

Ἡ διάταξη τῆς ἐλληνικῆς ἀμυνας ἦταν σὲ δύο μέτωπα, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας· καὶ ὑπῆρχε τὸ συνδετικὸ τους, ἐνδιάμεσα, τῆς Πίνδου, ὅπου τὸ Ἀπόσπασμα Δαβάκη, μὲ ἀνολοκλήρωτη ἀκόμη τὴ συγκρότησή του.

Ἡ ἐπίθεση τῶν Ἰταλῶν περιορίσθηκε στὸ μέτωπο τῆς Πίνδου καὶ στὸ μέτωπο τῆς Ἡπείρου. Στὸ μέτωπο τῆς Πίνδου ἡ ἐπίλεκτε μεραρχία τῶν ἀλπινιστῶν Julia εἶχε κάποιες τοπικὲς ἐπιτυχίες τὶς πρῶτες ἡμέρες ἀλλὰ δὲν κατόρθωσε νὰ ἐκμηδενίσει τὸ ἀπόσπασμα Δαβάκη τῶν μόλις 2000 ἀνδρῶν καὶ νὰ καταλάβει ἔγκαιρα τὴν καλυπτόμενη ἀπὸ αὐτὸ περιοχή τῆς Πίνδου. Γρήγορα ἔφθασαν οἱ πρῶτες ἐλληνικὲς ἐνισχύσεις μὲ σύντονες ἐξαντλητικὲς πορεῖες στὴ δύσβατη ἐκείνη περιοχή. Ὑπῆρξε πολύτιμη καὶ ἡ συμπαράσταση ἐνεργὰ τῶν ἀμάχων, πὺν καὶ φορτώθηκαν στοὺς ὤμους, οἱ γυναῖκες προσπάντων, καὶ μετέφεραν ὡς τὴ γραμμὴ τῆς μάχης, τὰ ἐφόδια τῶν στρατιωτικῶν μονάδων. Ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες ἡ Μεραρχία Julia διατήρησε τὴν ἐπιθετικὴ πρωτοβουλία της, μὲ ἀμφίροπες μάχες καὶ μὲ καταλήψεις ἐδάφους, ἐπὶ τέσσερες ἡμέρες ἀκόμη ἀγωνίσθηκε ἀμυντικὰ ἐπὶ τόπον, ἀλλὰ στὶς 7 Νοεμβρίου ἄρχισε ἡττημένη τὴ σύμπτυξή της πρὸς Κόνιτσα μὲ ὅ,τι ἀπέμεινε ἀπὸ τὴ δύναμή της.

Στὸ μέτωπο τῆς Ἡπείρου, οἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἰταλῶν ἀναπτύχθηκαν εὐρύτερα. Ἡ κυριώτερη ἐπίθεσή τους εἶχε στραφεῖ πρὸς τὴν ὀχυρωμένη θέση Ἑλέα. Παρὰ τὴν ὑποστήριξη ὅμως τῆς ἀεροπορίας μὲ σφοδροὺς βομβαρδισμοὺς τῶν ἐλληνικῶν θέσεων, παρὰ τὶς ἐπίμονες,

ἐπανειλημμένες, ἐξορμήσεις τῆς θωρακισμένης Μεραρχίας τῶν Κενταύρων καὶ ἄλλων ἰταλικῶν μεραρχιῶν, ἡ Ἑλέα ἔμεινε ἀπόρθητη. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλες ἐπιθετικὲς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἰταλῶν στὴν Ἡπειρο ἔμειναν τελικὰ δίχως ἀποφασιστικὴ ἐπιτυχία. Οἱ ἀντεπιθέσεις τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων ὑπῆρξαν ἀποτελεσματικές. Ἀρίστευσε ἰδιαίτερα, στὴν ὀχυρωμένη θέσῃ Ἑλέα, τὸ ἐλληνικὸ πυροβολικόν, μὲ τὴν εὐστοχία τῆς βολῆς του, ἐναντίον καὶ τῶν ἀρμάτων μάχης.

Στὶς 13 Νοεμβρίου ἔληξε ἡ πρώτη φάση τοῦ πολέμου. Οἱ ἐπιδρομεῖς, ἐξαίρετοι πολεμιστές, μὲ καρτερία καὶ πειθαρχία σὲ βαθμὸ ὑψηλότετο, εἶχαν ἀπωθηθεῖ ἀπὸ σχεδὸν ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους. Ἡ νίκη εἶχε στέφει τὰ ἐλληνικὰ ὅπλα στὸν πολυαίμακτο, δίκαιο ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν.

Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἀνέπνευσε. Καὶ μαζί του ἀνέπνευσαν οἱ λαοὶ καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἀγαλλίαση τῶν ἄμαχων Ἑλλήνων στὰ μετώπισθεν, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν τύχη τῶν στρατευμένων ἀνδρῶν. Παρηγοριὰ καὶ προσδοκία τῶν ὑπόδουλων Εὐρωπαίων. Χαίρετισθηκε ἀπὸ αὐτοὺς ἡ πρώτη ἡττα, ὅπως χαρακτηρίσθηκε, τοῦ περιβόητου Ἀξονος. Ταυτόχρονα, στὰ Χειρουργεῖα καὶ στοὺς σταθμοὺς ἐπιδέσεως οἱ τραυματίες ἀπὸ τὶς μάχες ὑπέφεραν πόνους ἀφόρητους, καὶ πολλοὶ νεαροὶ βλαστοὶ ἐλληνικῶν εἴτε ἰταλικῶν οἰκογενειῶν εἶχαν ἀπὸτομα χάσει τὴ ζωὴ τους. Αὕτῃ εἶναι ἡ μοίρα τῶν ἀνθρώπων στοὺς πολέμους: πολυστέναχτη, θανατερή, ἀντιφατική.

Τῶν Ἰταλῶν οἱ ἀπώλειες ἦταν δραματικὰ θλιβερές, χωρὶς καμιά δικαίωση. Τῶν Ἑλλήνων οἱ θυσίες ἔβρισκαν τουλάχιστον δικαίωση: ἀπὸ τὶς συνέπειές τους, σωστικὲς γιὰ τὴν Ἑλλάδα, εὐεργετικὲς γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Πράγματι, σπουδαιότατες συνέπειες εἶχε ἤδη ἡ πρώτη αὕτῃ φάση τοῦ ἐλληνο-ιταλικοῦ πολέμου, ἐνταγμένου ἐξάλλου στὴ δυναμικὴ τοῦ πολυεθνικοῦ τότε πολέμου, τοῦ πιὸ καταστροφικοῦ στὴν Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ ἄρρηση τῆς Ἑλλάδος νὰ ὑποταχθεῖ στὸν ἀήττητο Ἀξονα Ρώμης-Βερολίνου καὶ ἡ ἐπακόλουθη ἀπώθηση τῶν ἐπιδρομῶν τὶς

δύο πρώτες εβδομάδες τοῦ ἑλληνο-ιταλικοῦ πολέμου ὑπῆρξε ἱστορικό γεγονός κρίσιμο. Ὁ ἄμεσος ἀντίκτυπός του ἦταν ὅχι ἀπλῶς ἡθικο-συναισθηματικός γιὰ τοὺς ὑπόδουλους εἴτε ὑποδουλώσιμους λαούς, ὡς ἐγερτικό ξάφνιασμα καὶ ὡς ἐμφυχωτικό μήνυμα· ἦταν καὶ πρακτικο-πολιτικά δραστικός δηλαδή ὡς πρὸς τὶς ἀποφάσεις καὶ τάσεις τῶν μὴ ἐμπόλεμων κρατῶν σχετικά μὲ τὸν ὑπὸ ἐξέλιξη μέγα, πολυεθνικό, πόλεμο.

Ὁ ἴδιος ὁ Χίτλερ, σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸ Μουσολίνι, ἀπὸ 20 Νοεμβρίου ἤδη τοῦ 1940, ἐκφράζει τὴν ἐντύπωσή του γιὰ μεταβολὴ στὴ διεθνή κατάσταση, ὥστε νὰ ἐμφανίζεται ἀπροθυμία πολλῶν κρατῶν νὰ συμμαχήσουν μὲ τὸν Ἀξονα, παρὰ τὶς διαφανόμενες διαθέσεις τους ἕως τὸν Ὀκτώβριο.

Ἐξάλλου ἀξίζει νὰ ἐξαρθεῖ ἡ σωφροσύνη τῆς ἡγεσίας τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ μὴ συμμόρφωσή της πρὸς τὶς παραινέσεις τοῦ Ἰταλοῦ δικτάτορα νὰ ἐπιτεθεῖ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος μὲ ὅλο τὸν ὄγκο τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, κατὰ συγχρονισμό πρὸς τὴν ἰταλικὴ ἐπίθεση. Ἡ ἐγκαιρὴ διαβεβαίωση τοῦ Ἑλληνα Πρέσβυ στὴ Σόφια Παναγιώτη Πιπινέλη γιὰ τὴν ἀποχὴ τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ ἐπιθετικὴ ἐνέργεια ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος βοήθησε καίρια γιὰ τὴ σκοπιμώτερη διάταξη τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν μονάδων καὶ τὴν ἐνίσχυση ἰδιαίτερα τοῦ μετώπου Ἀντικτῆς Μακεδονίας.

Στὶς 14 Νοεμβρίου 1940, δέκα ὀκτὼ ἡμέρες ἀπὸ τὴν εἰσβολή, ἄρχισε ἡ γενικὴ ἀντεπίθεση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Εἶχε ἤδη ὀλοκληρωθεῖ ἡ γενικὴ ἐπιστράτευση μιὰ εβδομάδα ἐνωρίτερα τοῦ προβλεπόμενου χρόνου: κατόρθωμα εἰδικώτερα τῶν Ἑλλήνων σιδηροδρομικῶν, ἀλλὰ ἐνδειξὴ γενικώτερα τοῦ φλογεροῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἐκδηλωμένου μὲ τὴ μεγάλη προθυμία τοῦ λαοῦ νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του πρὸς τὸ μαχόμενο στράτευμα. Δὲν ἦταν μόνο οἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου ἡρωῖδες τοῦ ἀγῶνα ἐκείνου. Πλήθος ἄλλες γυναῖκες, στίς διάφορες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος, καὶ πλήθος ἄνδρες ἄμαχοι, πρόσφεραν ἐνθουσιαστικά τὶς ὑπηρεσίες τους γιὰ τὴν εὐόδωση τοῦ δίκαιου ἀγῶνα.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν εἶχε τὴν πολύτιμη γιὰ τὶς ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις ὑποστήριξη ἀεροπορίας ἰσχυρῆς οὔτε ἄρματα μάχης οὔτε ἀρκετὰ μηχανοκίνητα ὀχήματα μεταφορᾶς ἀνδρῶν καὶ ἐφοδίων. Ἦταν ὑποχρεωμένος ἄρα νὰ ἀποφεύγει μᾶλλον τὶς πεδινὰς περιοχὰς καὶ νὰ προτιμᾷ τὶς ὄρεινὰς τοποθεσίας γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ αὐτὸ συνεπαγόταν βραδύτητα κινήσεων καὶ δυσχέρεια ἐφοδιασμοῦ. Παρὰ ταῦτα, ὕστερ' ἀπὸ ἀλλεπάλληλες μάχες πολυαίμακτες, ἐναντίον ἐχθροῦ ὀλοένα ἐνισχυόμενου καὶ στηριγμένου σὲ φυσικὰς ὀχυρὰς θέσεις ἢ καὶ πρόσθετα ὀχυρωμένους, καὶ ὑπὸ συνθηκὰς ἀπαίσιου κλίματος μὲ ἀφόρητο συχνὰ ψύχος, ἀπὸ τὶς 14 Νοεμβρίου 1940 ἕως τὶς 6 Ἰανουαρίου 1941, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατόρθωσε νὰ προελάσει βαθιὰ στὴ Βόρειο Ἠπειρο: νὰ καταλάβει περιοχὰς, σφραγισμένους μὲ τὴν παρουσία Ἑλλήνων ἀπὸ αἰῶνες, νὰ βελτιώσῃ τὶς διαθέσιμὰς του γραμμὰς συγκοινωνίας, πολύτιμες γιὰ τὸν ἐφοδιασμό του καὶ γιὰ τὸν συντονισμό τῶν ἐνεργειῶν του, νὰ στερῇ τὸν ἐχθρὸ ἀπὸ θέσεις του, ὀχυρὰς, βάσεις ἐξορμήσεώς του σὲ μελλοντικὴ του σφοδρότερη ἀκόμῃ ἐπίθεσις. Χρειάσθηκε ὅμως στὶς 6 Ἰανουαρίου νὰ σταματήσουν οἱ ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ εἰδικώτερα στὸ βόρειο καὶ στὸ νότιο μέτωπο, καθὼς προπάντων ὁ ἀπάνθρωπος χειμώνας εἶχε συνέπειες ἐξουθενωτικὰς γιὰ τοὺς Ἑλληνας στρατιῶτες, ὀφειλόμενες καὶ στὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἑλληνικῆς ἐπιμελητείας. Πλῆθος κρυοπαγημάτων ἀχρήστευαν πολλοὺς μαχητὰς, οἱ χιονοθύελλες ἦταν ἀπαγορευτικὰς γιὰ τὴ διατήρησις τοποθεσιῶν, κερδισμένων μὲ πολλὰς ἀπώλειες στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ἐνῶ καὶ συνέβαιναν θάνατοι ἀπὸ ψύξη στὴ διάρκεια τῶν νυκτῶν. Καὶ ὅμως, εἰδικὰ στὸ κέντρο τοῦ μετώπου, συνεχίσθησαν οἱ ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις μὲ σημαντικὰς ἐπιτυχίαις, ἂν καὶ ὄχι ἀποφασιστικὰς, ἕως καὶ τὶς 7 καὶ 8 Μαρτίου.

Ἐν τῷ μεταξύ, εἶχαν συσσωρευθεῖ πολεμικὰ ἐφόδια καὶ συγκεντρωθεῖ καινούργιες μονάδες τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ. Ἡ πολεμικὴ βιομηχανία τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ ἄτυχη νεολαία τῆς προμήθευαν στὸν ξέφρενο Ἠγεμόνα τῆς ὅ,τι χρειαζόταν γιὰ νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο, παρὰ τὴν

εισήγηση τοῦ δεύτερου Ἰταλοῦ ἀρχιστρατήγου νὰ ἐπιδιωχθοῦν διαπραγματεύσεις γιὰ εἰρήνη. Στὶς ἀρχὲς Μαρτίου 1941 βρίσκονται ἤδη στὸ ἀλβανικὸ μέτωπο δυνάμεις τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ, πολλαπλάσιες τῶν ἀρχικῶν: 25 μεραρχίες, 3 εἰδικὰ συντάγματα πεζικοῦ, 3 συντάγματα ἵππικοῦ, μέγας ἀριθμὸς πυροβόλων καὶ αὐτοκινήτων καὶ ἄφθονα ἐφόδια καὶ πυρομαχικά. Ὁ ἀντίκρου τους ἐλληνικὸς στρατὸς ἦταν συνολικὰ 15 μεραρχίες, ἀλλὰ κουρασμένες, ταλαιπωρημένες καὶ μὲ σύνθεση ἐλαττωμένη ἀπὸ τὶς ἔως τότε ἀπώλειες.

Τὸ πρῶτὸ τῆς 9 Μαρτίου, ὕστερ' ἀπὸ ἀεροπορικὸ πολυήμερο βομβαρδισμὸ τῶν ἐλληνικῶν θέσεων, ἄρχισε, μὲ παρουσία ἐπὶ τόπου τοῦ Μουσολίνι, ἡ περίφημη ἐαρινὴ ἐπίθεση τῶν Ἰταλῶν, στὴν περιοχὴ εὐθύνῃς τοῦ ἐλληνικοῦ 2ου Σώματος στρατοῦ. Ἀπὸ 9 ἕως 15 Μαρτίου, ἐπὶ ὁλόκληρῃ ἐβδομάδᾳ, ἡ ἀεροπορία καὶ τὸ βαρὺ πυροβολικὸ τῶν Ἰταλῶν μὲ καταιγισμὸ πυρῶν ἐπιδίωκε νὰ συντρίψει τὶς θέσεις τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ τὸ ἰταλικὸ πεζικὸ μὲ ἀτελείωτες διαδοχικὲς ἐξορμήσεις προσπαθοῦσε νὰ ἐκτοπίσει τὶς ἐλληνικὲς μονάδες ἀπὸ τὶς θέσεις τους. Ἡ ἀκατάσχετη ὁμῶς αὐτὴ μὲ τρομακτικὴ δύναμη ἐπίθεση τῶν Ἰταλῶν ἐδέησε νὰ διακοπεῖ στὶς 15 Μαρτίου. Τὸ ἐπιτελεῖο τοῦ ἐλληνικοῦ 2ου Σώματος Στρατοῦ εἶχε ὀργανώσει ἀμυντικὰ τὴν τοποθεσίᾳ μὲ βαθιὰ χαρακώματα καὶ μὲ ἄριστη κατανομὴ τῶν πολυβόλων καὶ τῶν πυροβόλων. Οἱ κατάκοποι ἀπὸ τὶς κακουχίες τοῦ χειμῶνα καὶ τὴν πολύμηνη ζωὴ στὰ χαρακώματα καὶ ἀπανδημένοι ἀπὸ τὴ συνέχιση τοῦ πολέμου, ταπεινοὶ Ἕλληνες στρατιῶτες, ὀρθώθηκαν πάλι μονομιᾶς στὴν ἐπίγνωση τοῦ ὑπέρτατου χρέους, ὅταν ἄρχισε ἡ μεγάλῃ ἐπίθεση τοῦ ἐχθροῦ. Ἀντλήσαν ἀπὸ ἀστείρευτες πηγὲς καρτερίας, πέρα πολὺ ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς κανονικῆς ἀνθρώπινης ἀντοχῆς, καὶ κράτησαν τὶς θέσεις τους δίχως «ἀνάπνευση», ἀσάλευτοι ἀπὸ τὴν ἐπιθετικὴν πλημμυρίδα τῶν Ἰταλῶν ἐπὶ ὁλόκληρῃ ἐβδομάδᾳ. Ἐπαναλήφθηκε, μὲ ὀλιγώτερη σφοδρότητα ἔστω, ἡ ἐπίθεση τῶν Ἰταλῶν ἀπὸ 19 ἕως 25 Μαρτίου, ἀλλὰ καὶ πάλι χωρὶς ἐπιτυχία.

Καὶ ἦταν ὀλίγοι σχετικὰ οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ μαχητές. Ὅχι μόνον οἱ μονάδες τους εἶχαν ἐλαττωμένη σύνθεση κατὰ 20 ἕως 30% ἀπὸ τὶς

απώλειες τῶν τεσσάρων ἤδη μηνῶν τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχαν ἔλθει πρὸς ἐνίσχυσή τους ἄλλες μονάδες ἀπὸ τὸ 1ο καὶ τὸ 3ο Σῶμα Στρατοῦ, ἐκτὸς μόνο κάποιες μονάδες πυροβολικοῦ. Καὶ ὑπῆρξαν βαρύντατες οἱ κύριες ἀπώλειές τους ἀπὸ τὰ φοβερὰ πνρὰ τῶν Ἰταλῶν. Ἀλλὰ καὶ πάλι, ὅσοι ἐπιζοῦσαν, πολυβολητὲς καὶ ἀπλοὶ τυφεκιοφόροι, κατόρθωσαν τὴν ἀναχαίτιση μέχρι τέλους τῶν ἐφόδων τοῦ ἰταλικοῦ πεζικοῦ, προκαλώντας μεγάλες ἀπώλειες στοὺς ἐπιτιθέμενους καὶ διενεργώντας ἀκόμη ἀντεπιθέσεις ὅπου ἦταν ἀνάγκη, ἐνῶ τὸ ἐλληνικὸ πυροβολικὸ ἀρίστευσε καὶ τότε μὲ τὴν εὐστοχη βολή του καὶ ἀποδεκάτιζε τὶς ἐπιτιθέμενες ἰταλικὲς μονάδες.

Οἱ πολυαίμακτες αὐτὲς μάχες τοῦ Μαρτίου 1941 ὑπῆρξαν ἀπὸ τὶς τραγικώτερες τοῦ πολέμου, προπάντων γιὰ τοὺς Ἰταλοὺς. Ἡ στυγνὴ ἐπιμονὴ προσωπικὰ τοῦ Μουσολίνι γιὰ τὴν ἐπίθεση μέχρις ἐσχάτων, παρὰ τὴ γνώμη τοῦ Ἰταλοῦ τότε ἀρχιστρατήγου, κρεοῦργησε ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ νεολαία τῆς Ἰταλίας τόσο ἄδοξα καὶ τόσο ἄδικα.

Στὰ βορειοηπειρωτικὰ βουνά, τέλη Μαρτίου 1941, οἱ πρῶτες ἐαρινὲς πνοὲς φνσοῦσαν ἐπάνω σὲ ἀποτρόπαιο τοπεῖο, σπαραγμένο ἀπὸ τὸν ὀρυμαγδὸ τοῦ πολέμου, ρημαγμένο ἀπὸ τὸ ὄργιο τοῦ φόνου. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἶχε κερδηθεῖ, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινο τίμημα ἐκατέρωθεν ὑπῆρξε βαρύντατο.

Μὲ τὸ βαρύντατο αὐτὸ ἀνθρώπινο τίμημα, ἢ μᾶλλον καὶ μὲ αὐτό, πληρώθηκε ἡ κρίσιμη συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς πορείας τοῦ μεγάλου πολέμου, τοῦ προορισμένου σὲ οἰκουμενικὴ σχεδὸν ἀνάπτυξη. Ὑστερα προπάντων ἀπὸ τὴν πρώτην πέραν τῶν ἐλληνικῶν συνόρων νίκη τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, μὲ τὴν κατάληψη τῆς Κορυτσᾶς, ἡ κοινὴ γνώμη σὲ πολλὰς χῶρες, ἰδιαίτερα στὴν Αἴγυπτο καὶ σὲ ἄλλες χῶρες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἔπαισε νὰ πιστεύει στὴ μεγαλοσύνη τοῦ Μουσολίνι καὶ στὴν στρατιωτικὴν μεγαλοδυναμίαν τῆς Ἰταλίας. Ἐξ ἄλλου, ἰσχυρὲς ἰταλικὲς πολεμικὲς δυνάμεις, χερσαῖες, ἐναέρειες, θαλάσσιες, ἔμειναν ἐμπλεγμένες στὸν ἐλληνο-ιταλικὸ πόλεμο καὶ ἄρα δὲν διατέθηκαν γιὰ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τῆς βόρειας Ἀφρικῆς. Οἱ Ἀγγλοὶ κέρδισαν τότε πολύτιμο χρόνον καὶ διατήρησαν

τῇ δυνατότητα νὰ κρατήσουν τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειο καὶ τὴ Μέση Ἀνατολή. Ἡ Γερμανία στερήθηκε ἀπὸ τὴν εὐκολὴν πρόσβαση πρὸς τὴ διώρυγα τοῦ Σουέξ καὶ πρὸς τὰ πετρέλαια τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἢ καὶ πρὸς τὶς νότιες παρυφᾶς τοῦ Κανκάσον. Ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ εὐφυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπέδωσε ἤδη πολλαπλάσια καὶ τῶν πιὸ αἰσιόδοξων προσδοκιῶν.

Εἶναι δύσκολο νὰ ἀποτιμηθεῖ, πόσα ὀφείλει τὸ ἐλληνικὸ ἔθνος στὰ ἀπλᾶ τέκνα τοῦ λαοῦ, τὰ ἐνταγμένα στὸν πολύμοχθο χερσαῖο στρατό, ἀντίπαλο τῶν Ἰταλῶν ἐπιδρομέων. Ἄν ὅμως ὁ στρατὸς αὐτὸς κράτησε τὸ κύριο βάρος τοῦ ἐλληνο-ιταλικοῦ πολέμου καὶ εἶχε τὴν κύρια συμβολὴ στὴν ἐνδοξὴ ἔκβασή του, ἐξαίρετες ὑπηρεσίες πρόσφερε παράλληλα καὶ τὸ πολεμικὸ ναυτικόν, ἀθόρυβα καὶ ἡρωϊκά, μὲ ἄοκνη, καθημερινὴ δρᾶση, μεστή ἀπὸ κινδύνους, πολύτιμη γιὰ τὶς μεταφορὲς ἐφοδίων καὶ ἀνδρῶν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ παράτολμες ἐνέργειες τῶν ὑποβρυχίων του ἢ καὶ τῶν σκαφῶν του ἐπιφανείας, παρὰ τὴν ἀπόλυτὴν ὑπεροπλίαν τοῦ ἐχθροῦ στὴ θάλασσα, ὅπως καὶ στὸν ἀέρα. Ἀξιοθαύμαστες ὑπηρεσίες πρόσφερε στὸ δίκαιο ἐκεῖνο ἀγῶνα τοῦ ἔθνους ἡ ἀεροπορία ἐπίσης. Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς καὶ οἱ τεχνικὲς ἀτέλειες τῶν σκαφῶν τῆς ἐξουδετερώνονταν ἀπὸ τὴν ἐπινοητικότητα καὶ τὸν ἡρωϊσμὸ τῶν ἀνδρῶν τῆς.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἐνῶ εἶχε παύσει νὰ μαίνεται ἡ θύελλα τοῦ πολέμου στὴ Βόρειο Ἡπειρο, ἄλλα σύννεφα συσσωρεύονταν πυκνὰ στὸν ἐλληνικὸ οὐρανὸ καὶ προμήνυαν τὴν ἐκσπᾶση κατακλυσμιαίας καταιγίδας. Πλησίαζε ἡ ἐξοδος τοῦ δράματος γιὰ τὸν χῶρο τῆς Ἑλλάδος, ἀδήριτη, συνταρακτικὴ, ἐφιαλτικὴ, ἀλλὰ ἤδη κατ' ἐξοχὴν κρίσιμη γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου στὸ χῶρο τῆς Οἰκουμένης.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐλληνικῆς ἄμυνας ἐνθάρρυνε τοὺς ἀντίθετους πρὸς τὸν Ἀξονα Γιουνγκοσλάβους καὶ συνέβαλε ὥστε μὲ πραξικόπημα στρατιωτικὸ νὰ ἀνατραπεῖ στὶς 27 Μαρτίου ἡ Κυβέρνησις τῆς Γιουνγκοσλαβίας.

Οἱ Γερμανοὶ τότε, ἀνήσυχoi ἤδη ἀπὸ τὴν παράτασιν τοῦ ἐλληνο-ιταλικοῦ πολέμου, ἀφοῦ ἀπέτυχεν καὶ ἡ ἐαρινὴ ἐπίθεσις τῶν Ἰταλῶν,

ἀποφάσισαν νὰ προβοῦν στὴ σχεδιασμένη ὡς ἐνδεχομένη ἐκστρατεία γιὰ τὸν ὀλικὸ ἔλεγχον τοῦ βαλκανικοῦ χώρου, ὥστε, πρὶν ἐπιχειρήσουν τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ρωσίας, νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ νότια πλευρὰ τους. Εἶχαν προσπαθήσει μὲ διπλωματικὰς πιέσεις νὰ ἀποσπάσουν τὴν Ἑλλάδα, τὴ δοξασμένη τότε καὶ στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τους, ἀπὸ κάθε σύμπραξιν μὲ τὴ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ. Οἱ διπλωματικὰς ὁμως πιέσεις δὲν τελεσφόρησαν, καὶ τὴν αὐγὴ τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941 ἰσχυρότατες μονάδες τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας ἄρχισαν αἰφνιδιαστικὰ πολυμέτωπὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, καὶ ταυτόχρονα ἐναντίον τῆς Γιουγκοσλαβίας. Ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος κινητοποιήθηκαν τελικὰ δέκα μεραρχίαι, ἄλλαι θωρακισμέναι, ἄλλαι μηχανοκίνηται καὶ ἄλλαι εἰδικὲς γιὰ ὄρεινὸ ἀγῶνα, καὶ ἀκόμη ἀεροπορικὰς δυνάμεις πανίσχυραι. Ὡς πρόσχημα γιὰ τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος πρόβαλε ἡ Γερμανικὴ Ἡγεσία καὶ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς στρατιῶτας καὶ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τότε Κυβέρνησιν τὴν παρουσίαν βρεταννικῶν στρατιωτικῶν μονάδων στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος.

Καὶ πράγματι εἶχαν ἤδη ἐπιβιβασθεῖ στὴν Ἑλλάδα μιὰ θωρακισμένη Ταξιαρχία βρεταννική, μιὰ μηχανοκίνητη μεραρχία Νεοζηλανθῶν καὶ μιὰ μεραρχία, μηχανοκίνητη ἐπίσης, Αὐστραλῶν, δυνάμεις δηλαδὴ ἀνεπαρκέσταται γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς εἰσβολῆς τῶν Γερμανῶν. Ὁ μικρὸς αὐτὸς ἀριθμὸς τῶν συμμαχικῶν ἐνισχύσεων, καθὼς καὶ τὰ σχέδια τῆς ἄμυνας ἐναντίον τῶν Γερμανῶν, ἦσαν ἀποτέλεσμα συμβιβασμοῦ τῶν ὀρθῶν προτάσεων τοῦ Ἑλλήνου Ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν διαφορετικῶν σχεδίων τῶν Βρεταννῶν στρατηγῶν. Ἐστερξε ἄλλωστε ὁ Ἑλλήν ἀρχιστράτηγος Ἀλέξανδρος Παπάγος τὸν ἐπιζήμιον αὐτὸν συμβιβασμό, κατὰ διαταγὴν τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ ρήξις πρὸς τὴ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ.

Τὴν αὐγὴ τῆς 6ης Ἀπριλίου ὁ κύριος ὄγκος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ βρισκόταν ἀκόμη στὸ ἑλληνο-ιταλικὸ μέτωπον. Οἱ διαθέσιμα ἑλληνικὰ δυνάμεις γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς ἦσαν ἐλάχιστοι καὶ πενιχρότατοι ἐφοδιασμέναι σὲ ὅπλα καὶ πυρομαχικά. Ὑπῆρχε

ὅμως ἡ ὀχυρωμένη γραμμὴ στὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα, ἐνῶ στὰ ἑλληνογιουγκοσλαβικὰ σύνορα δὲν ὑπῆρχε καμιά ὀχύρωση.

Οἱ Γιουγκοσλάβοι δὲν κατόρθωσαν νὰ συγκρατήσουν οὔτε δύο ἡμέρες τὴ σφοδρότατη ἐπίθεση τῶν Γερμανῶν στὸ νότιο μέτωπό τους. Θωρακισμένες γερμανικὲς μονάδες, τὴ δεύτερη ἤδη ἡμέρα τοῦ πολέμου ἐπέτυχαν νὰ συντρίβουν τὴ γιουγκοσλαβικὴ ἀντίσταση ἐκεῖ, ὥστε καὶ νὰ φθάσουν ὡς τὰ ἑλληνογιουγκοσλαβικὰ σύνορα. Τὸ γιουγκοσλαβικὸ ἔδαφος μεταβλήθηκε παρעυθὺς ἀπὸ φίλιο πρὸς τὴν Ἑλλάδα σὲ κρίσιμα ἐχθρικό.

Τὸ πρῶτὴ τῆς 8ης Ἀπριλίου τὰ ἄρματα μάχης τῶν Γερμανῶν πέρασαν τὰ ἀφύλακτα ἑλληνογιουγκοσλαβικὰ σύνορα καὶ εἰσέδυσαν ἀθρόα στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος. Ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ὁ ἀγκιστρωμένος ἀκόμῃ στὸ ἑλληνο-ιταλικὸ μέτωπο, κινδύνευε ἤδη ἀμέσως νὰ ὑπερκερασθεῖ. Ἐσπευσαν μονάδες τῆς ἑλληνικῆς 19ης Μηχανοκίνητης Μεραρχίας ἐπὶ τόπου πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς εἰσβολῆς, ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ μάχη πολύωρη συνεχίσθηκε ἡ προέλαση τῶν Γερμανῶν μὲ ραγδαῖο ρυθμὸ πρὸς Θεσσαλονίκην. Ὁ ἀγώνας στὴν περιοχὴ αὕτῃ ἦταν πολὺ ἄνισος, καὶ ἦταν κρίσιμος γιὰ τὴν τύχην τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, καὶ ὅχι μόνο αὐτῆς.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἄλλες γερμανικὲς δυνάμεις τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀεροπορίας εἶχαν ἐξαπολύσει ἐπίθεση ἐναντίον τῆς ὀχυρωμένης γραμμῆς στὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα. Ἀεροπορία καὶ βαρὺ πυροβολικὸ σφυροκοποῦσε τὰ ἑλληνικὰ ὀχυρά. Εἰδικευμένο πεζικὸ εἰσορμοῦσε πρὸς τὶς ἑλληνικὲς θέσεις καὶ ἀλεξιπτωτιστὲς ἔπεφταν ἐπάνω στὶς στέγες τῶν ὀχυρῶν καὶ χρησιμοποιοῦσαν δυναμίτιδα καὶ φλογοβόλα καὶ χειροβομβίδες καπνογόνες. Καὶ δὲν ὑπῆρχαν ἐπὶ τόπου γιὰ νὰ τοὺς ἐξουδετερώσουν ἑλληνικὲς στρατιωτικὲς μονάδες ἐπιφανείας.

Καὶ ὅμως ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων στὴν ὀχυρωμένη γραμμὴ συνεχιζόταν ἀποτελεσματικὴ ἐπὶ τέσσερες ἡμέρες καὶ τρεῖς νύχτες, μὲ ἀπώλειες μεγάλες τῶν Γερμανῶν. Ἀλώθηκαν ἑξὶ ὀχυρὰ μόνο, ὕστερα ἀπὸ ἀγῶνα τῆς φρουρᾶς τους μέχρις ἐσχάτων. Ἀπόρθητα παρέ-

μεναν 18 ὄχρὰ καὶ τὴν τέταρτη ἡμέρα τοῦ πολέμου. Ἐπίσημη ἀπὸ 11 Ἰουνίου 1941 γερμανικὴ Ἑκθεση γιὰ τὶς μάχες τῶν Ὀχυρῶν γράφει ὅτι ἀντίσταση τόσο ἐπίμονη καὶ τόσο βίαιη δὲν εἶχαν συναντήσει πρὶν οἱ Γερμανοὶ σὲ κανένα θέατρο τοῦ πολέμου. Καὶ πραγματικὰ στὶς μάχες αὐτὲς πολλὰ ὄχρὰ ὑπῆρξαν μικρὲς Θερμοπύλες.

Στρατηγικά, ὅμως, ἡ ἄμυνα τῶν Ὀχυρῶν ἦταν καταδικασμένη, ἀφότου οἱ Γερμανοὶ εἶχαν τὴν 8ῃ Ἀπριλίου παραβιάσει τὰ ἀνοχύρωτα καὶ ἀφύλακτα ἑλληνογιουγκοσλαβικὰ σύνορα καὶ εἶχαν φθάσει τὴν 9ῃ Ἀπριλίου στὴ Θεσσαλονίκη. Τότε μόνο καὶ διατάχθηκαν οἱ πρόμαχοι τῶν Ὀχυρῶν νὰ σταματήσουν τὴν ἀντίσταση, ὕστερ' ἀπὸ τὴν μὲ τιμητικὸν ὄρον συνθηκολόγησιν τοῦ Τμήματος Στρατιᾶς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἐπιβλημένη ἀπὸ ἀντικειμενικὴ ἀδυναμία γιὰ περαιτέρω ἀντίσταση.

Ἐμεναν τότε οἱ ἀντίκρου στοὺς Ἰταλοὺς διαθέσιμες ἑλληνικὲς μεραρχίαι στὴ Βόρειο Ἡπειρο καὶ δύο ἑλληνικὲς μεραρχίαι στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία, ὅπου οἱ Βρετανικὲς μονάδες. Ἡ δράσις τους καὶ ἡ τύχη τους προσδιορίσθηκε ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ ραγδαία προέλασις τῶν Γερμανῶν, ὥστε νὰ βρεθοῦν στὰ μετόπισθεν τῶν ἑλληνικῶν μεραρχιῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄστοχη στρατηγικὴ τῆς βρετανικῆς ἡγεσίας προπάντων. Ὑπῆρξε τὸ ἔωλο σχέδιον τῶν Βρετανῶν γιὰ σύμπραξιν Ἑλλήνων καὶ Γιουγκοσλάβων ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν, μὲ συνέπεια νὰ προβεῖ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν σὲ ἐπιθετικὰ ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν, καὶ προπάντων νὰ δοθεῖ ἡ διαταγὴ πρὸς σύμπτυξιν τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου καὶ τῆς Στρατιᾶς Ἀντικῆς Μακεδονίας μόλις στὶς 12 Ἀπριλίου, δηλαδὴ πολὺ ἀργὰ πιά, ὥστε νὰ εἶναι ἐφικτὴ ἡ ἑνωσίς τους μὲ τὶς ἑλληνοβρετανικὰς δυνάμεις τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ ἡ συγκρότησις ἀμυντικῆς γραμμῆς στὸν Ὀλυμπο ἢ καὶ στὴν Ὄθρυ. Αὕτῃ καὶ ὑπῆρξε ἡ κύρια αἰτία, παράλληλα πρὸς τὴν παραλυτικὴν, φονικώτατην, δράσιν τῆς Γερμανικῆς ἀεροπορίας, γιὰ τὴν κατάρρευσιν ὀλικά τοῦ μετώπου, ὥστε οἱ Γερμανοὶ στὶς 27 Ἀπριλίου νὰ εἰσέλθουν

στήν πόλιν τῶν Ἀθηναίων, ἀξιοπρεπέστατα ἐρημωμένη ἀπὸ τοὺς κατοίκους της, κλεισμένους ἐρμητικά στὶς οἰκίες τους.

Παρὰ ταῦτα, μεταξὺ 10ης Ἀπριλίου καὶ 16ης Ἀπριλίου, στὴ Δυτικὴ Μακεδονία καὶ στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία, ἐλληνικὲς δυνάμεις, ταλαιπωρημένες καὶ διασπασμένες, πολέμησαν μὲ γενναιότητα καὶ αὐτοθυσίαν τοὺς Γερμανοὺς, σὲ μάχες πολύωρες, ὅπως στὸ Πισοδέρι, στὰ στενὰ τῆς Κλεισούρας, στὴ διάβαση τῆς Σιάτιστας, στὸ Ἄργος Ὁρεστικόν, στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Ἀλιάκμονα. Ὑπῆρξαν ἔξοχες ἐκδηλώσεις ἡρωϊσμοῦ στὶς ἄνισες αὐτὲς μάχες, καὶ ἀκόμῃ, σὺνδρομες τοῦ ἡρωϊσμοῦ, αὐτοκτονίαις τιμῆς Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν. Μὲ τίς μάχες αὐτὲς οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες κατόρθωσαν μόλις νὰ ἐπιβραδύνουν κατὰ ὀλίγα εἰκοσιτετράωρα τὴν προέλασιν τῶν Γερμανῶν πρὸς νότον, χωρὶς νὰ ἐπιτύχουν ἀναχαίτισίν τοὺς μεγαλύτερης διάρκειας, ὥστε νὰ φθάσουν οἱ μεραρχίαι τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ μετώπου, καὶ νὰ συγκροτηθεῖ νέον μέτωπον νοτιώτερον· μὲ τὴν ἐπιβράδυνσιν αὐτὴ ὅμως βοήθησαν καίρια τίς βρετανικὲς δυνάμεις νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς Θερμοπύλεις καὶ ὕστερον πρὸς Ἀττικὴν, ὥστε καὶ νὰ κατασταεῖ δυνατὴ ἡ ἀποχώρησίν τοὺς πρὸς Κρήτην.

Ἐξάλλου, οἱ βρετανικὲς δυνάμεις ἀγωνίσθησαν ἐπίσης μὲ καρτερίαν καὶ γενναιότητα, σὲ διάφορες τοποθεσίαι, καὶ ἰδιαίτερα στὴ θέσιν Κλειδί, συμπαραταγμέναι μὲ ἐλληνικὲς μονάδας, καὶ ἀργότερον μόναι στὶς Θερμοπύλεις, σὲ ἀγῶνα ἤδη ὀπισθοφυλακῆς. Ἀπὸ τῆς θέσεως ὅμως Κλειδί, Ἀυστραλοὶ καὶ Νεοζηλανδοί, ὕστερ' ἀπὸ ἡρωϊκὴ ἀντίστασιν δύο σχεδὸν ἡμερῶν, συμπτύχθησαν πρὶν ἀπὸ τὴν προγραμματισμένην ἡμέραν. Ἡ πρόωγῃ αὐτὴ σύμπτυξις ὑπῆρξε καὶ ἡ κυρία αἰτία γιὰ τὴν ἀδυναμίαν τελικὰ τῶν ἐλληνικῶν μονάδων τῆς περιοχῆς νὰ κρατήσουν φραγμέναι γιὰ τοὺς Γερμανοὺς τίς διαβάσεις Κλεισούρας, Βλάστης καὶ Σιάτιστας. Ὁ ἔλεγχος ὅμως τῶν διαβάσεων αὐτῶν ἦταν κρίσιμη προϋπόθεσις γιὰ τὴν σύμπτυξιν τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ μετώπου καὶ ἄρα γιὰ τὴν δημιουργίαν νοτιώτερης γραμμῆς ἄμυνας ἐναντίον τῶν Γερμανῶν. Ἡ Στρατιὰ Δυτικῆς Μακεδονίας βρέθηκε τότε σὲ δεινὴν θέσιν καὶ ἀναγκάσθηκε νὰ συνθηκολογήσῃ.

Οἱ Γερμανοὶ προχώρησαν καὶ πρὸς τὰ Γιάννινα, δοκιμασμένα ἤδη ἀπὸ φονικώτατους ἀεροπορικοὺς βομβαρδισμούς. Ἡ ἀντίσταση καὶ τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου ἦταν ἀδύνατον πιά νὰ συνεχισθεῖ.

Αὐτὴ ἦταν ἡ λεγόμενη κατάρρευση τοῦ μετώπου. Ὁ ἔνδοξος στρατός, νικητής, ἐπὶ ἕξι μῆνες σχεδὸν καὶ μέχρι τέλους, τῶν Ἱταλῶν, ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει ὡς συνταγμένο μαχητικὸ Σῶμα. Ἡ σίγηση ὁμως τῶν ὀπλῶν του, ὅπως ἔγινε, δὲν μείωσε τὴν τιμὴ του καὶ τὴ δόξα του. Σ' αὐτὸ ἦταν σύμφωνοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐπιδρομεῖς. Θυμοῦμαι ζωνρὰ ἐξάλλου τὴ συγκινητικὴ ὑποδοχὴ τοῦ λαοῦ γιὰ τοὺς ἄνδρες τοῦ διαλυμένου ἤδη στρατοῦ σὲ ὅλους τοὺς ἐνδιάμεσους σταθμοὺς ἕως καὶ τὴν Ἀττικὴν. Μᾶς χειροκροτοῦσαν, παρὰ τὴν κατάρρευση τοῦ μετώπου, ὡς νικητὲς καὶ τροπαιοῦχοι.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ ἀπὸ 6 Ἀπριλίου τραγωδία τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, συνέχεια τοῦ «Ἐπους τῆς Ἀλβανίας», δὲν ἴσχυσε νὰ κάμψῃ τὸ φρόνημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἡ Ἑλλάς, καὶ ὡς κράτος καὶ ὡς λαός, οὐδέποτε συνθηκολόγησε. Ἡ κυβέρνησις καὶ ὁ στόλος καὶ ἡ ἀεροπορία καὶ ὅσοι πρόλαβαν ἀπὸ τὸ στρατό, διέφυγαν στὴν Κρήτη, ὅπου ἔφτασε καὶ τὸ βρετανικὸ ἐκστρατευτικὸ Σῶμα, δίχως τὸν βαρὺ ὀπλισμό του. Καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἄνδρες του δὲν κατόρθωσαν νὰ διαφύγουν τότε, διασώθηκαν ἀπὸ ἐλληνικὲς οἰκογένειες, παρὰ τὸν μέγιστο κίνδυνον τοῦ ἐργχειρήματος, καὶ διευκολύνθηκαν ἔπειτα νὰ μεταβοῦν στὴν Κρήτη ἢ στὴ Μέση Ἀνατολή.

Καὶ ἀκολούθησε ἡ τελευταία φάσις τοῦ ἔπους καὶ τῆς τραγωδίας τῆς Ἑλλάδος ἐκείνης τῆς περιόδου, ἡ μάχη τῆς Κρήτης. Δὲν ὑπῆρχε στὴ Μεγαλόνησο ἡ Μεραρχία Κρήτης. Ἀντιμετώπισαν τοὺς Γερμανοὺς τὸ βρετανικὸ ἐκστρατευτικὸ Σῶμα, ὅσοι ἔφτασαν ἐκεῖ Ἕλληνες στρατιῶτες καὶ ἀξιωματικοί, ἡ Χωροφυλακή, ὁ ἴδιος ὁ ἄμαχος πληθυσμός. Οἱ Γερμανοὶ κατόρθωσαν τελικὰ νὰ καταλάβουν τὴν Κρήτη, ἀλλὰ ἡ νίκη τους ὑπῆρξε πύρρεια. Οἱ ἀπώλειές τους σὲ νεκρούς, τραυματίες καὶ ἀγνοουμένους ἦταν κατ' ἀπολογισμό ἐπίσημο τῶν ἰδίων 6.500 ἄνδρες καὶ 350 ἀεροπλάνα, προπάντων ὁμως περιλάμβαναν

πολλοὺς ἀπὸ τὸ ἐπίλεκτο σῶμα τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν. Ἐξ ἄλλου, ἡ δράση τῶν ἐθελοντῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς Κρήτης, ὅπως χαρακτηρίσθηκε ἀπὸ ἀρμόδιο Βρεταννὸ Στρατηγό, ὑπῆρξε ἄξια «νὰ λογαριασθεῖ μεταξὺ τῶν πιὸ εὐγενικῶν ἀξιομνημόνευτων γεγονότων τῆς στρατιωτικῆς Ἱστορίας».

Ἀρχίζει τὸ θέρος τοῦ 1941 μὲ τὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος ὁλόκληρο κατεχόμενο ἀπὸ τὸν ἐχθρό, ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς συνέχιζε τὸν πόλεμο πέραν ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Ἡ ἀποστολὴ ὅμως τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν ματαίωση τῆς καθολικῆς νίκης τῶν Γερμανῶν καὶ τῆς ἀπότοκῆς τῆς ὑποταγῆς τῶν λαῶν εἶχε ἤδη ἀκέραια ἐπιτελεσθεῖ. Ὁ πόλεμος στὴν Ἑλλάδα εἶχε τὴν κρίσιμη στρατηγικὴ συνέπεια νὰ καθυστερήσει πέντε ἐβδομάδες τοὐλάχιστον ἡ ἐπίθεση τῶν Γερμανῶν ἐναντίον τῆς Ρωσίας. Καὶ ἡ καθυστέρηση αὕτη ἀποδείχθηκε μοιραία γιὰ τοὺς Γερμανούς, σωτήρια γιὰ τοὺς Ρώσους. Ἐχασαν οἱ Γερμανοὶ γιὰ ὀλίγες ἐβδομάδες τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταλάβουν τὴ σοβιετικὴ πρωτεύουσα τὸ 1941. Ἐκτοτε ὁ χρόνος ἄρχισε νὰ τρέχει ἐναντίον τους. Αὕτη ὑπῆρξε ἡ κορυφαία συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος στὴ λυτρωτικὴ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἐκβαση τοῦ μεγίστου ἐκείνου ἐξάχρονου πολέμου.

Τὸ πολεμικὸ ἐπτάμηνο 1940-1941 ἐλληνικὸς λαὸς βρέθηκε στὸ ἐπίκεντρο τῶν σφαδασμῶν τῆς Οἰκουμένης, καὶ ἀποκρίθηκε στὴν κλήση τῆς Ἱστορίας ὑπεραίσια.

Ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου 1940 καὶ ἡ 6ῃ Ἀπριλίου 1941 δικαίωσαν ἐκπαγλὰ τὴν 26ῃ Μαρτίου 1821. Ἡ ἐθνικὴ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων καταξιώθηκε ὡς ἀφετηρία ἡρωϊκῶν πράξεων, σωστικῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ λεχθοῦν γιὰ τὸ πολεμικὸ ἐπτάμηνο τοῦ 1940-1941. Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ὅμως διαθέτει καὶ ἄλλους ἠθικοὺς τίτλους, ἀποκτημένους μὲ τὴν ἀπὸ Μαΐου 1941 ἐπὶ τρία χρόνια καὶ πλέον Ἑθνικὴ Ἀντίσταση, ἔργο αὐτοστρατευμένων ἡρώων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὴν πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἴσως καὶ τὴν πιὸ δραματικὴ στὴν Εὐρώπῃ. Ἡ ἀνύμνησή της ὅμως ἀνήκει σὲ ἄλλης ἡμέρας ἐπέτειο.

Καὶ τῶρα τὸ θλιβερὸ ἐπιμύθιο. Ἴδον σὲ ἀριθμοὺς ὁ ἀπολογισμὸς τῶν ἀπωλειῶν τῶν Ἑλλήνων στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ ἑπταμήνου 1940-1941: Στὸν ἐλληνο-ιταλικὸ πόλεμο, 13.408 νεκροί, 42.485 τραυματίες· στὸν ἐλληνο-γερμανικὸ πόλεμο, ἀνεξακρίβωτος ἀριθμὸς νεκρῶν καὶ τραυματιῶν, καὶ μόνο στὴ μάχη τῆς Κρήτης, νεκροὶ 400 στρατιῶτες καὶ 56 ἐνέλπιδες καὶ ἀξιωματικοί, τραυματίες πάρα πολλοὶ καὶ ἀγνοοῦμενοι 5.300.

Ἦς ὑποκλιθοῦμε στὴ μνήμη τῶν ἡρωϊκῶν νεκρῶν καὶ πρὸς τιμὴ τῶν ἡρωϊκῶν τραυματιῶν. Ἦς μὴ λησμονοῦμε τὸν ἔστω ἀμφισβητήσιμο κάπως ἀφορισμὸ ἀρχαίου ἐπιγράμματος, ὅπου ἐκφράζεται ὁ πόνος γιὰ ἥρωα σκοτωμένο «κατὰ στονόεσσαν αὐτάν»: «Ἐρῆς οὐκ ἀγαθῶν φεῖδεται, ἀλλὰ κακῶν». «Ἀγαθοὶ» ὄντως ὑπῆρξαν κατ' ἐξοχὴν οἱ νεκροὶ τοῦ ἀπὸ 28 Ὀκτωβρίου 1940 ἕως 31 Μαΐου 1941 ἀμυντικοῦ πολέμου τῆς Ἑλλάδος.

Ἦς ὑποκλιθοῦμε ὅμως καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς τοῦ ἴδιου πολέμου Ἕλληνας, Ἀγγλοὺς, Αὐστραλοὺς καὶ Νεοζηλανδοὺς, ἀλλὰ ἐπίσης Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς. «Ἀρηϊφάτοι» ὑπῆρξαν ὅλοι, ὅπως θὰ τοὺς ὀνόμαζε ὁ Ἡράκλειτος. Καὶ ἂς μὴ ἀγνοοῦμε τὴν ὑψηλόφρονη διακήρυξη τοῦ Πανσανία γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους ἐχθρούς, ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν: «βάρβαροι μὲν, ἄνθρωποι δέ». Αὐτὸ ἰσχύει κατ' ἐξοχὴν, εἰδικὰ τὸ δεύτερο μέρος, «ἄνθρωποι δέ», γιὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ πολεμικοῦ ἐκείνου ἑπταμήνου Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς.

Ἦς εὐτυχήσουν οἱ ἐρχόμενες γενεὲς νὰ ἔχουν τὴν ἐθνικὴ ἐλευθερίαν καὶ τὴν πολιτικὴ ἐλευθερίαν χωρὶς τὴ φρίκη τοῦ πολέμου· νὰ ὑπάρξουν ὅμως ἄξιες τῆς εἰρήνης, δηλαδή νὰ κρατήσουν προπάντων ὑψηλὰ τὴν ἠθικὴ στάθμη τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητας.